

TÜRKİYE'DE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM VE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİMDE ÖĞRETMEN YETERLİLİKLERİ*

İlhan POLAT[†], Eylem KILIÇ[‡]

ÖZ: Bu çalışmanın amacı çokkültürlülük, Türkiye’de çokkültürlü eğitim ve çokkültürlü eğitimde öğretmen yeterlikleri üzerine bir alan yazın taraması yapmaktır. Bugünlerde, yaygın bir şekilde ilkokuldan yükseköğretim kurumlarına kadar kültürel farklılıklara eğitim programlarında yer verilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Ancak, eğitim programında yapılacak her türlü değişikliğin başarısının öğretmen yeterliklerine bağlı olduğu iyi bilinmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin çokkültürlü eğitim hakkında bilgi sahibi olmaları ve çokkültürlü eğitimin prensiplerini sınıf ortamında nasıl uygulayacaklarını bilmeleri gerekir. Çokkültürlü eğitimde farklı kültürlerden gelen öğrencilere imkân verilmesi açısından öğretmenin rolü oldukça önemlidir. Bu çalışmada, öncelikle çokkültürlülük kavramı tanımlanacak ve çokkültürlülüğe ilişkin farklı bakış açıları ortaya konacaktır. Türkiye’de çokkültürlü eğitime ilişkin alan yazın taraması sunulacak ve son olarak Türkiye’de çokkültürlü öğretmen yeterlikleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Çokkültürlü Öğretmen Yeterlikleri, Öğretmen Yeterlikleri

MULTICULTURAL EDUCATION IN TURKEY AND TEACHERS’ COMPETENCIES IN MULTICULTURAL EDUCATION[§]

ABSTRACT: The purpose of this study is to make a review of literature on multiculturalism, multicultural education in Turkey and teachers ‘competencies in multicultural education. Recently, the importance of including cultural differences in curriculum has been emphasized widely among educational institutions from primary schools to higher education. It is known that the success of any change conducted in curriculum mostly depends on the capabilities of the teacher. The teachers should be knowledgeable about multicultural education, how to apply the principles of multicultural education in class. Hence, the role of teacher has crucial importance in

* İlhan POLAT’ın Yüksek Lisans Tezinden Hazırlanmıştır.

[†]Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

[‡]Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi
Bölümü

doing multicultural education and giving rights to all children coming from different cultures. In this review, firstly, multiculturalism was defined and different perspectives on multiculturalism were presented. Secondly, the application of multicultural education in Turkey was explained. At last, self-efficacy of the teacher in multicultural education was discussed in detail.

Keywords: Multiculturalism, Teachers' Competencies in Multicultural Education, Teacher Competencies

GİRİŞ

“Çokkültürlülük; ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutları içeren çok yönlü bir kavramdır” (Tiedt ve Tiedt, 2005; APA, 2002; Akt. Demir, 2012, 1455). Bu boyutlardan hareketle çokkültürlülük felsefesinde farklılığın çok geniş bir çerçevede ele alındığı din, dil, etnik köken, mezhep, cinsiyet, yaş, cinsel yönelim ve hatta bu öğelerin dışındaki çok basit düzeydeki yaşam biçimleri olarak ele alındığı görülmektedir. Çokkültürlülük anlayışında her kültürün değerli olduğu ve kültürler arası kıyaslamamanın yanlış olduğu ayrıca her kültürün kendi doğruları içinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi yer alır. Kültürlerin değerlendirilmesi her toplumun sahip olduğu değerlerin bir başkası ile kıyaslanmadan bizzat kendi başına bir değer olarak kabul edilmesi çokkültürlülüğün en büyük felsefi dayanağıdır. Her kültürün kendi özel koşulları vardır ve bu koşulları diğer kültürlerle kıyaslamak yanlıştır (Özensel, 2012).

Politik alanda meydana gelen gelişmeler toplumun her alanında bir değişim yarattığı gibi eğitimde de yansımaları olmaktadır. Zira istenilen birey modeline ulaşmanın yolu eğitimden geçtiği söylenebilir. Çokkültürlülük kavramıyla birlikte çokkültürlü eğitim, çokkültürlü toplum, çokkültürlü okul, çokkültürlü öğretmen gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Eğitim bir bütün olarak değerlendirilmekle birlikte bu çalışmanın sınırlılıkları içinde çokkültürlü öğretmen kavramı üzerinde durulmaktadır. Eğitimin en önemli bileşenlerinden olan öğretmen çokkültürlü eğitim politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Çokkültürlü toplumların eğitim sisteminde çokkültürlü öğretmen yetiştirilmesi eğitimin hedeflerine ulaşması için son derece önemli görülmektedir. Son yıllarda öğretmen yetiştirme ile ilgili yapılan çalışmalarda, öğretmen adaylarının kültüre duyarlı bir anlayış geliştirmeleri ve öğrenme öğretme ortamının öğrencilerin maksimum düzeyde fayda sağlaması için bireysel farklılıklara sebep olan kültürel farklılıkların öğretmen adaylarına kazandırılmasının önemi vurgulanmaktadır (Ünlü ve Örtün, 2013, s.289). Bu nedenle, derleme yöntemi kullanılarak alan yazın taranmış ve çokkültürlülük kavramı, çokkültürlülüğe getirilen farklı tanımlar ve yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra, Türkiye’de çokkültürlülük ve çokkültürlü öğretmenin özellikleri ortaya konmuştur.

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Parekh (2002) kültürü, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemi, bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları bir inançlar ve adetler sistemi olarak tanımlar. Fay'a (2001) göre kültür, bir grubun yaşamını anlamlandırmasını sağlayan ve bu gruba yaşam biçimi istikametlerini sunan, karmaşık bir müşterek inançlar, değerler ve kavramlar kümesidir. Kültürlenme işi bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olabilir. Sonuçta her bireyin sahip olduğu kültürel bir yapı vardır. Kymlicka'ya (1998) göre bir kültüre üye olmak kişisel değerler ve tasarılar hakkında sorulara karşılık vermek için başvurduğumuz anlaşılır bir seçim bağlamı ve güvenli bir kimlik ve aidiyet duygusu sağlar.

Kültür, zaman içinde birçok değişim sağlar ve bu değişimden olumlu veya olumsuz etkilenir. Kültürler birbirinden etkilenir ve hatta birçok kültür kendi içinde başka birçok alt kültürü oluşturabilir. "Aynı toplum içinde insan toplulukları ortak geçmişleri, yaşadıkları bölge, ekonomik uğraş alanları ve sosyo-ekonomik statülerine göre farklı kültürler geliştirirler" (Cırık, 2008, s.27). Buradan hareketle kültürü etkileyen birçok faktörün olduğu, aynı toplum içinde kültürün çeşitli etmenler vasıtasıyla farklılaştığı ve aynı kültür içinden farklı alt kültürlerin meydana geldiği söylenebilir

Çokkültürlülüğe Tarihsel Bir Bakış

Çokkültürlülük kavramı ilk olarak ABD'de ortaya çıkmıştır. ABD'nin coğrafi keşiflerle birlikte birçok farklı kültürden insanı barındırdığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca çeşitli kültürlerden bu ülkeye göç olmuş ve çokkültürlü bir toplum meydana gelmiştir. "1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde toplumsal çeşitliliğin artması, insan hakları hareketlerinin ve etnik azınlıkların ayrıca kadınların eşit hak ve olanak taleplerinin yoğunlaşması ile bu gruplara yönelik ırkçılığın, cinsiyetçiliğin ve baskının farkına varılması sonucunda 1970'lerde çokkültürlülük ve çeşitlilik kavramları ortaya çıkmıştır" (Başbay ve Bektaş, 2009, s.33). Çokkültürlülük "1980'lerde ve 1990'larda bilimsel çalışmalara daha çok konu olmaya başlanan bir kavram olmuştur" (Munley, Duncan, McDonnell ve Sauer, 2004, Akt. Başbay ve Bektaş, 2009, s.33).

Ergil (1995a) ulus-devleti farklı etnik ve kültür kümeleri arasında varılan siyasal mutabakatın ürünü olarak tanımlar. Ulus devlet bir tek kültürün inşası üzerine kurulu ve genelde hâkim kültürün esaslarına dayanan bir politika izler. Durum böyle olunca farklılıklar kendini koruma noktasında sorunlar yaşarlar. "Bugün ulus-devlet, milletini tek bir etnik grup olarak saydığı için sorunlar yaşamaktadır" (Mahçupyan, 1999; Akt. Kaya, 2007, s.49). Canatan (2009) etnik, kültürel ve dilsel farklılıkları bir potada eriterek ortak bir tarih, dil ve kültüre dayalı bir ulus yaratmak olan ulus-devlet projesinin ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya olduğunu ifade ederek çokkültürlülüğün ulus devlet için oluşturduğu tehdidi ifade eder. Ulus devletler bünyesinde barındırdıkları farklı kültürleri bir arada tutarak ortak bir kültür oluşturma çabasıdadır. Çokkültürlülük ise ortaya koyduğu sav ile ortak kültürden çok her kültürün önemini ve yaşatılmasını ifade eder. Ulus Devlet projesinin aksine Vatandaş (2002)

Çokkültürlülük modelinde toplumsal olguyu teşkil eden unsurlardan hiç biri eriyerek ya da eriterek diğerleriyle bir ilişkiye girmemektedir. Ortada bir karışım vardır, söz konusu karışımında her bir unsurun kendi özgünlüğünü korumaya devam ettiği, aralarında ki bazı ortak unsurların yardımıyla yeni bir aroma oluşturdıkları bir karışımdır (s.18).

Ulus devletin içine girdiği çıkmazı ve çıkar yolu Parker (2002, Akt; Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009,s.230) “farklılık olmaksızın birlik, kültürel baskı ve kargaşa ile sonuçlanır. Birlik olmaksızın farklılık ise ulus devletin çatlamasına yol açar. Çokkültürlü demokratik bir ulus devletinde farklılık ve birlik, nazik bir dengede birlikte var olmalıdır” şeklinde ifade ederek çokkültürlülüğün aslında içine düşülen çıkmazın çözümünü oluşturduğunu ifade eder. Kaya (2007) modern bir toplumda, tek tip insan ve tek tip kültür anlayışı kabul edilebilir bir olgu olmadığını özellikle farklı etnik, dini ve kültürel gruplardan oluşan toplumlarda çokkültürlülük bakış açısı ve söylemini toplumsal barışın sağlanması için önemli bir yaklaşım olduğunu ifade eder. “Çokkültürlülük tartışmaları, bireysel haklara saygının kolektif haklara saygıyı beraberinde getirip getirmeyeceği konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eşit özen hakların demokratik olarak hayata geçirilmesi süreci, “farklı etnik grupların ve kültürel yaşam biçimlerinin eşit haklarla bir arada var olma güvencesiyle sağlanabilecektir” (Habermas,2002, Akt. Ünal,2004,154)

Çokkültürlülüğe Getirilen Tanımlar

“Çokkültürlülük, ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutları içeren çok yönlü bir kavramdır” (Tiedt ve Tiedt, 2005; APA, 2002; Akt. Demir,2012,s.1455). Yakışır (2009) ise çokkültürlülüğü, farklı din, dil, ırka sahip farklı kültürdeki yani farklı etnik\kültürel kökene sahip toplulukların bir arada yaşama projesi olarak tanımlar. Parekh (2002) çokkültürlülüğün sadece farklılık ve kimlikle ilgili olmadığını bununla birlikte bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalarla alakalı olduğunu ifade eder. Kaya (2007) çokkültürlülüğü ideal olarak modern toplumların farklı kültürel grupları kapsamaları ve bu farklı kültürel grupların eşit statülere sahip olmalarını öngördüğünü belirterek çokkültürlülüğün eşitlik tarafına vurgu yapar. Özensel (2012) ise çokkültürlü toplumu şöyle ifade eder:

“Bir toplumun çokkültürlü olması, sadece o toplumun üyeleri arasında gelenekler, adetler, değerler vb. açısından bir farklılık olması değil, aynı zamanda farklı kültürlere mensup olmaları hasebiyle, benimsenen, kendilerini bağlı gördükleri, uymakla yükümlü hissettikleri etik değerler ve dolayısıyla inandıkları bu değerlerle uyumlu olarak gerçekleşmesini arzuladıkları adalet anlayışları arasında bir farklılığın bulunduğu anlamına gelir” (s. 60).

Çokkültürlülük tanımlarına bakıldığında farklılık kavramı oldukça geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Farklılığın içine din, dil, etnik köken, cinsiyet, yaş, engelli olma, mezhep, cinsel yönelim ile birlikte insanların bireysel ve toplu olarak

belirledikleri her türlü inanç ve uygulamalar girmektedir. Farklılık kavramı bu şekilde geniş tanımlanınca tek bir etnik kökenden veya dinsel yapıdan oluşan toplumların da çokkültürlü olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin sadece Müslüman Türklerden oluşan bir toplumda homojen görünmekle birlikte cinsiyet, cinsel yönelim, engelli olma ve sosyo-ekonomik düzey gibi farklılıklar bulunmaktadır. Buradan, tüm toplumların aslında çokkültürlü bir yapıya sahip oldukları sonucu çıkarılabilir

Çokkültürlülüğe Farklı Bakış Açıları

Çokkültürlülük birçok yazar tarafından eleştirilmekte ve hatta birçok sorunun kaynağı olacağı, bölünme, çatışma ve kargaşaya neden olacağı yönünde görüş belirtilmektedir. “Çokkültürlülük karşıtlarına göre çokkültürlülük politikası insanları bir ulus olarak birleştirmek yerine, kendi kategorilerinde tanımlayarak bölmektedir. Bu durum bütünleşmeyi olanaksızlaştırmakla kalmayıp, siyaset, kültür ve medeniyetin sonu anlamına da gelmektedir” (Altınbaş, 2006; Akt. Başbay ve Bektaş, 2009,s.34). Vatandaş (2002) çokkültürlülüğü uzun bir süreye yayılmış, değiştirilmesi hedeflenen unsurların değişiminin zorlanmadan gerçekleştirildiği bir asimilasyon politikası olarak ifade etmektedir. Çokkültürlü toplumsal yaşam vaadi, aslında kendi içinde bölünmeyi, ayrılığı ve değişik bir biçimde 'biz' ve 'öteki' ayrılığını getirdiği tartışmalarına dikkat çeken Tekinalp (2005) çokkültürlülüğün 21. yüzyılın en önemli sorunu olarak karşımızda durduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bölünme, ayrışma, tanımama, dışlanma, uyumsuzluk, çatışma içeren tartışmalara yol açacağını dile getirerek çokkültürlülüğün toplumu böyleceğine ilişkin tartışmalara dikkat çekmektedir. Erkal (2005) “farklılıkların tanınması ve bunlara saygı duyulması ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına değil, tartışılmasına ve daha ileri safhada çatıştırılmasına yol açabilir.” ifadeleriyle çokkültürlülüğe karşı bir tavrı temsil etmektedir (Akt. Çelik,2008,s.327), Çokkültürlülük karşıtları kavramı ya “küresel kapitalizmin yeni bir tuzağı” olarak değerlendirmekte ya da “millî birlik ve bütünlük ruhuna aykırı” görüp tartışılmasının bile sakınca yaratacağını savunmaktadır (Ünal,2004). Tekinalp (2005) yaşamları değerli bulunan kültürlerden bahsedildiğini ancak “Bunlar nasıl tespit edilecektir?” sorusunu sorarak sonuçta her grubun kendi özgün kültürü ile hak talep edebileceğini ifade eder. “Çokkültürlülüğe eleştirel bakan aydınların ve siyasetçilerin görüşleri analiz edildiğinde onların sürekli olarak belirli tez ve argümanları öne çıkardıkları görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz” (Canatan, 2002)

- Çokkültürlü toplum, farklı etnik gruplar arasında kültürel çatışmaları beraberinde getirmektedir. Bu çatışma beklentisinin gerisinde kültürlerin uzlaşması mümkün olmayan çelişkiler taşıdığı fikri yatmaktadır.
- Kültürel farklılıklar, etnik grupların yerleşik topluma uyumuna ve bütünleşmesine engel olmaktadır. Göçmenler, kendi kültürlerine aşırı bağlılıklarından dolayı, kendilerini toplumdan dışlamaktadır.

- Batı kültürü, örnek ve üstün bir kültürdür. Diğer kültürler, Batı toplumlarına katkı da bulunmak bir yana, hem yerleşik topluma hem de göçmen gruplara sorunlar çıkarmaktan başka bir işe yaramamaktadır.
- Entegrasyon sorunu, göçmenlerin tam veya sınırlı oranda asimilasyonu ile çözülebilir. Göçmenlerin ve azınlıkların özellikle kamusal alanda egemen değer ve normlara uymaları zorunludur (s.331)

Çokkültürlülük karşıtları tarafından gündeme getirilen “hangi kültürler değerlidir” konusunda Parekh (2002) hiçbir kültürün tamamen değersiz olmadığını aksi halde üyelerinin bağlılığını korumasının ve uzun süre ayakta durmasının mümkün olamayacağını ifade eder. Neyin değerli olup neyin değerli olmadığı konusunda kişilere kararlarının gerekçelerini bildirmelerini istememiz, kişiler kararlarını güçlü ve yeterince inandırıcı bir savunma yaptıklarında saygı duymamız ikna olmadığımızda ise değişim için baskı yapmaya devam etmemiz gerektiğini ifade eder. Bir kişi veya grup kendine has kültürel bir yapı oluşturmuşsa ve oluşturduğu bu değeri mantıklı ve güçlü bir şekilde savunabiliyorsa veya karşısındakini ikna edebiliyorsa ona saygı duymamız gerekir. Çünkü bir değeri eleştirmeden önce o değer ile ilgili kişilerin gerekçelerini dinlemek karşımızdakini anlamayı kolaylaştıracaktır. Gutmann (2010) da kültürel farklılığın her yönünün saygıya değer olmadığını ırkçılık ve Yahudi karşıtlığı gibi görüşlere saygı duyulmaması gerektiğini ifade ederek bütün farklılıkların aslında çokkültürlülük kapsamında değerlendirilemeyeceğine dikkat çeker. Birçok farklı değer ve düşünce olmasına rağmen hepsinin değerli olduğunu söylemek zordur. Başkasının özgürlük alanını ya da farklılığını yok etmeye ve baskı yapmaya maruz bırakacak düşüncelerin çokkültürlülükle bağdaşmadığını söylemek mümkündür. Zira çokkültürlülük tüm farklılıkların kendini özgür hissettiği ve birbirlerinin yaşam alanını daraltmadığı bir yaklaşımdır.

Özensel (2012) her toplumun sahip olduğu değerlerin bir başkası ile kıyaslanmadan bizzat kendi başına bir değer olarak kabul edilmesinin çokkültürlülüğün en büyük felsefi dayanağı olduğunu ifade ederek her kültürün kendi özel koşullarının olduğuna ve diğer kültürlerle kıyaslanmanın yanlışlığını ifade eder. Her kültürel farklılığın tarihi ve sosyolojik arka planı olduğu dolayısıyla farklılık kendi öz yapısı içinde değerlendirilebilir.

Türkiye’de Çokkültürlülük

Parekh’e (2002) göre iki veya daha fazla kültürel topluluğu barındıran toplumlar çokkültürlüdür. Bu tanımdan hareketle ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutları bakımdan birçok farklılığı barındıran Türkiye çokkültürlü bir toplumdur. “Türkiye’de Türkçe, Kürtçe, Abhazca, Arapça, Arnavutça, Çerkezce, Ermenice, Gürcüce, Kıptice, Lazca, Pomakça, Rumca, Süryanice, Tatarca, İbranice gibi dillerin konuşulmakta olduğu bir gerçektir” (Ünal,2004,s.146). Bu durum aynı zamanda birçok etnik kökenin olduğunun da kanıtıdır. Konda’nın 2006 yılında yaptığı araştırma verilerine bakıldığında Türkiye toplumunun çokkültürlü yapısını görmek mümkündür.

Türkiye'deki dilsel çeşitliliğe bakıldığında vatandaşların % 84,54'ü Türkçe, % 12,98'i Kürtçe, % 1,38'i Arapça ve % 1,11'i Diğer dilleri konuşmaktadır. Türkiye'de birçok farklı inançtan (Müslüman, Hıristiyan, Yahudi vd.) bireylerin olduğu bilinmektedir. Türkiye nüfusunun % 99'unun Müslüman'dır ancak İslamiyet içindeki mezheplere göre çeşitliliğe bakılırsa % 81,96'sının Sünni Hanefi, % 5,73'ünün Alevi-Şii olduğu görülmektedir. Alevilerin % 43'ü Türk, % 42'si Kürt, % 7'si Arap ve kalanı diğer etnik kökenlerden gelen kişilerden oluşturmaktadır. Bu kategorilere bölgesel farklılıklar (aynı dini veya etnik kökene sahip olsalar bile), mezhepsel farklılıklar, cinsel yönelimler, inanmayanlar, kendini herhangi bir dini veya etnik yapı içinde tanımlamayanlar, cinsiyet vb eklenebilir.

Türkiye'de etnik köken, din ve dil genel kategorilerinin içinde iç içe geçmiş alt tanımlamaların varlığından söz edilebilir. Aynı etnik kökenden olup dili farklı olanlar, farklı etnik kökenden olup inancı aynı olanlar, aynı dili konuşup farklı din ve etnik kökenden olanlar, mezhepsel farklılıklar, gibi alt tanımlamalar yapılabilir. Bu nesnel çeşitliliğin yanında bir de toplumda var olan ve aslında çatışmanın da kaynağını oluşturan bir takım gerçekler vardır. Yine Konda'nın (2006) yaptığı araştırmada "Türkiye Cumhuriyeti Yurttaşı" olmak için verilen seçeneklerden hangileri şarttır sorusuna % 63,80'i etnik kökene bakmaksızın Türkiyeliyim demenin, % 54,31'i Müslüman olmanın, % 45,64'ü ise etnik köken olarak Türk olmanın şart olduğunu düşünmektedir. Buna göre Türkiye'de yaşayanların oldukça fazla sayılabilecek bir bölümünün başkalarını ve toplumu tanımlarken sadece kendi pencerelerinden baktığı söylenebilir. Kimi Müslüman olmayı, kimi Türk olmayı, kimi de Türkiyeliyim demeyi vatandaşlığın şartı olarak görmektedir.

Çokkültürlü Eğitim

Habermas (2002), eğitim ve öğretim programları, dini grupların statüsü vb kültürel duyarlılıktaki konuların genelde yalnızca tarihsel nedenlerden üstün olan bir çoğunluk kültürünün etik-siyasi öz-kavrayışlarıyla şekillendiğini ifade eder. Bu anlayış farklı kültürleri kendine benzetmeye çalışır. Farklılıkları yok sayan bir güç yeni ve istediği insan tipini oluşturmak için eğitimi kendi politikalarına göre şekillendirir. Bu eğitim politikaları tek kültürlü ve hâkim kültürün amaçları doğrultusunda oluşturulur. Ulus devletlerde genelde süreç tek kültür üzerinden yürütülmektedir. Çokkültürlülük kavramı ve etrafında gelişen tartışmalar mevcut eğitim politikalarının sorgulanmasına, yeni eğitim politikalarının belirlenmesine neden olmaktadır. Ulus devlet mantığında yürütülen tekçi eğitim faaliyetleri sorgulanıp çeşitlilik ekseninde eğitim politikaları belirlenmektedir. Ulus-devletin mevcut yapısıyla, içinde barındırdığı farklı yaşam biçimlerini eşit olarak bir arada tutmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Bu durum, çokkültürlülük tartışmalarının yoğunlaşmasına ve eğitimin çokkültürlü düzenlenmesine yönelik taleplerin artmasına yol açmaktadır (Ünal, 2004).

Parekh (2002) çokkültürlü eğitimi entelektüel merak, özeleştirici, savları ve kanıtları değerlendirip bağımsız bir karar oluşturabilme, başkalarına saygı, farklı düşünce ve yaşam biçimlerine duyarlı olma ve etnik merkezci bir anlayıştan uzaklaşma

amacına yönelik yürütülen faaliyetler olarak ifade etmektedir. Hidalgo, Châvez ve Ramage (1996) göre, “çokkültürlü eğitim, çoğulculuk ve farklılık esası üzerine kurulu olarak demokrasi, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanır” (Akt. Demir,2012,s.1456). Eşitlik, meşruiyet ve çoğulculuk vurgusu yapan Gay’a (1994) göre

“Çok kültürlü eğitim etnik, kültürel farklılıklara yaşam ve meşruiyet sağlayan, öğrencileri başarıya götürmek için eşit akademik olanak sunmayı amaçlayan bir eğitim felsefesine dayalı olarak; eğitim programları, öğretim materyalleri ve örgütsel yapıyı da içine alan, eğitim-öğretimin tüm öğelerinin ve eğitim politikalarının çoğulculuk esasına dayalı şekilde düzenlemeyi esas alan kendine özgü değerleri ve kuralları olan bir eğitim politikasıdır”(Akt. Polat,2009,s.156).

Bu tanımlardan hareketle çokkültürlü eğitim tek tip birey yetiştirmeye ve tek bir kültüre dayanmaya karşı, her bireyin kültürel farklılığına saygı duyan, bireylere eşit derecede gelişim fırsatı sağlayan, farklı kültürlere karşı duyarlı olan topyekûn bir eğitim politikası olduğu söylenebilir. Tanımların ortak paydalarına bakıldığında çokkültürlü eğitimin, her bireyin bütün farklılıklarıyla değerli kabul edilip bütün kültürlere eşit mesafede olan bir sistemi olduğu, çokkültürlü eğitimin özgür düşünen, sorgulayan, kendi kültürünü tanıyan ve aynı zamanda özeleştiri yapabilen, farklı düşünce ve yaşam biçimlerine saygı duyan, farklılıkların zenginlik olduğunu kabul eden bireylerin yetiştiği eğitim sistemi olduğu sonucu çıkarılabilir Ergil (1995b,s.160) “küçük yaşta öğrenilen çokkültürlü yaşamın olağan ve barışçı karakteri, iyi ve makul vatandaşlar üretmenin de temelini oluşturduğunu”, Parekh (2002) ise tek kültürlü eğitimin, eleştiri yeteneğinin gelişimini engellediğini, saldırganlığı, duyarsızlığı, ırkçılığı beslemeye eğimli olduğunu ifade ederek çokkültürlü eğitimin önemine dikkat çekmektedir. Tek kültürlü eğitimin oluşturduğu tehlikeye dikkat çeken Kostova’ya (2005) göre etnik, dinsel ve başka özelliklere dayalı ayrımcı eğitim çocukları salt gerçek bir sosyal entegrasyondan uzaklaştırmakla kalmayıp çoğu zaman onları izolasyona götürmekte, bazı durumlarda ise “farklı” çocukların asimilasyonuna neden olmaktadır.

Nohl’a (2009) göre dört farklı kültürlerarası pedagoji yaklaşımı vardır. Birincisi etnik azınlıkların çocuklarının noksanlıklarını telafi etmek ve bu şekilde onları çoğunluk toplumunun kültürel standartlarına uydurmak olan “asimilasyonist eğitim”dir. İkincisi etnik azınlıkların ve çocuklarının kültürünü noksan görmeyip yerli çoğunluğun kültürüyle farkları çerçevesinde ele alan ve bu çeşitlilikle birlikte yaşamaya hazır hale getirmek isteyen “klasik kültürlerarası pedagoji”dir. Üçüncüsü ise her türlü ayrımcılığa karşı durulması gerektiğini ifade eden “ayrımcılık karşıtı pedagoji”dir. Bu üç yaklaşımda sorunludur. Asimilasyonist eğitim farklılıkları kusurlu bulup hâkim kültüre göre bireylerin yeniden şekillendirilmesini hedefler. Bu yaklaşım asimilasyona yani farklı kültürlerin yok edilmesine neden olur. İkinci yaklaşım farklılıkları kusur olarak görmemesine rağmen baskın olan yerli kültüre göre diğer kültürlere bakışı ile sorunludur. Üçüncü yaklaşım ise her türlü ayrımcılığa karşı durulmasına rağmen,

farklılığı dar anlamda ele almaktadır. Bu üç yaklaşıma karşı Nohl'un (2009) önerdiği yaklaşım ise "kolektif aidiyetler pedagojisi" yaklaşımıdır. Kolektif aidiyetler pedagojisi kültürel heterojenlikten hareket ederek kültürü sadece etnik olarak değil çok boyutlu olarak görür. Bu görüşü destekler nitelikte Ünal (2004) çokkültürlü eğitim politikasını, "öteki"nin özne olarak tanınması politikası olarak ifade ederken bir öğrencinin, aynı zamanda bir kadın, bir işçi çocuğu, yetersizlikten etkilenmiş bir birey (engelli) veya farklı bir etnik kökene dâhil olabileceğine dikkat çeker.

Çokkültürlü eğitime ilişkin beş ana yaklaşım vardır. Bunlar, (1) kültürel olarak farklı öğrencilerin eğitim olanaklarının eşitlenmesine yardım etmeye odaklanan eğitim; (2) kültürel farklılıkları anlamayı amaç edinen eğitim; (3) kültürel çoğulculuğu korumayı amaç edinen eğitim; (4) öğrencilerin farklı kültürlerde iş görmeleri için yardım eden eğitim ve (5) çoklu sistemlerde yeterliliği geliştirmek için eğitimdir (Gezi, 1981; Akt. Demir, 2012, s. 1456). Çokkültürlü eğitim yaklaşımları farklı kültürlerin tanınması, farklı kültürlerden gelen bireylerin fırsat ve imkân eşitliliğinden faydalanmasını, kültürel farklılıkların korunması, farklı kültürlerde yaşama becerisi edinmeyi ve çokkültürlü yeterlik kazanma becerisini kazandırmayı hedefler.

Çokkültürlü Eğitimin Temel İlkeleri

Çok kültürlü eğitimin öğrenme ortamlarının düzenlenmesine yön vermesinin, ilkelerinin, öğrenme ortamlarına doğru olarak yansıtılmasıyla olanaklı olacağı düşünülmektedir. Aşağıda, Banks ve diğerleri (2001), Bennett (2001) ve Gay (1994) tarafından belirlenen çok kültürlü eğitimde öğrenme ve öğretmenin temel ilkeleri sunulmuştur : (Akt. Cırık, 2008).

- Irkçılık, ön yargı, cinsiyet ayrımı ve diğer ayrımcılıkların son bulması.
- Öğrenme ortamında farklı kültürlere yer verilmesi.
- Farklı kültürlerin miraslarının, deneyimlerinin, bakış açılarının birleştirilmesi; kültürel olarak farklı öğrenciler için okulda öğrenilenler ile gerçek yaşam deneyimleri arasında bağlantılar kurulması.
- Tüm bireyler için eğitim eşitliği sağlanması.
- Farklı kültürlerin birleşimi için bilimsel araştırmaların yapılması.
- Farklı kültürleri anlamak ve değer vermek için hümanistik girişimlerde bulunulması.
- İçerik ve sürecin, yapı ve özün, eylem ve yansıtmanın, bilgi ve değerlerin, felsefe ve metodolojinin, eğitimsel anlamlar ve sonucun, birlikte ele alınması.
- Sistemik değişimin, gelişimsel bir süreç olduğunun kabul edilmesi.
- Farklılıkların eğitimin içeriğini zenginleştirdiğinin farkında olunması.
- Öğretmenlerin, etnik grupların özelliklerinin, öğrencilerin davranışlarını nasıl etkilediğini anlamalarına yardım eden programların düzenlenmesi.
- Öğrencilerin, bilginin sosyal olarak yapılandırıldığını anlamalarına yardım eden eğitim programları geliştirilmesi.

- Öğrencilerin, akademik başarılarını ve birbirleri ile ilişkilerini etkileyen bilgi, yetenek ve tutum gelişimine katkı sağlayan gizil programlara katılmalarının desteklenmesi.
- Öğrencilerin, ırk ve etnik ilişkiler üzerindeki ön yargıları öğrenmelerinin sağlanması.
- Öğrencilerin, ortak değerleri öğrenmelerinin sağlanması.
- Eğitim yöneticilerinin, okulları ekonomik olarak eşit oranda desteklemesi.
- Öğretmenlerin karmaşık bilişsel ve sosyal becerileri değerlendirmek için çok yönlü, kültürel duyarlılığa sahip olan öğretim ve değerlendirme tekniklerini kullanmalarının sağlanması olarak ifade edilmektedir (s.31)

Çokkültürlü eğitim bağlamında Türkiye'ye baktığımızda bir takım problemlerin olduğu görülmektedir. Bu problemlerin başında toplumun yanlış algısı, yasalar ve önceki uygulamaların yarattığı olumsuz etkiler gelmektedir. Cırık'ın (2008) ifade ettiğine göre

Ülkemizde çokkültürlü eğitim kavramının yanlış anlaşıldığı gözlenmektedir. Çokkültürlü eğitim uygulamalarıyla ülkemizin bölünebileceği, bu nedenle bu türden uygulamalara yer vermenin üniter devlet yapısını bozabileceği öne sürülmektedir. Bu türden kaygılar dengeleri tam olarak oturmamış ülkelerde geçerli olabilir. Ancak, siyasi, sosyal, ekonomik ve toplumsal dengeleri oturmuş olan ülkemizin, çokkültürlü eğitim uygulamalarıyla bölünebileceğini düşünmek, ülkemizin kuruluşundan bu yana oluşturduğu güçlü yapıyı görmezden gelmek anlamına gelecektir (s.36).

Çokkültürlü eğitimin en önemli göstergelerinden olan müfredatın ve ders kitaplarının, çokkültürlülük konusunda sınıfta kaldığını söylemek mümkündür. Bu durumu (Ünal, 2004) şöyle ifade eder:

“Türkiye’de müfredatın ve ders kitaplarının, çokkültürlülük konusunda sınıfta kaldığını söylemek mümkündür. Müfredatta ve ders kitaplarında ne Türk’ten başka bir etnik grubun varlığı ne de başka herhangi bir kültürel farklılık kabul edilmiştir. Kültürel farklılık iddiasında bulunanlar zararlı görülmüş, “bölücülük”, “vatan hainliği” gibi suçlamalarla hem yasaların yaptırımıyla karşı karşıya kalmış hem de toplum içinde “değersizleştirme” politikalarına hedef olmuştur. Müfredatta ve ders kitaplarında karşılaşılan tekkültürcü, farklı kültürleri yok sayıcı, giderek de farklılıkları düşmanlaştırıcı yaklaşım, Anayasa’da ve Millî Eğitim Temel Kanunu’nda kendine yasal bir zemin bulmuştur” (s.148).

Eğitimin kendinden farklı olanla çatışmak, onu dışlamak ve ötekileştirmek yerine eşit zeminde bir diyalog kurabilmelerini sağlayacak anlayışı öğrencilere aktarabilmesinin önemine dikkat çeken Fırat (2010), böylesi bir anlayış için de eğitimin dili ve içeriğinin barış için eğitim perspektifi çerçevesinde ayrımcılık ve ötekileştirmenin her türünden; cinsiyetçi, militarist ve milliyetçi öğelerden arındırılması gerektiğine vurgu yapar.

Çokkültürlü Eğitimin Amaçları

Kostova (2005) çokkültürlü eğitimin amacını; bireyin, “farklı” olarak görülen kişiyi tanıma, anlama ve ona karşı saygılı olma gibi tutum ve davranışları bir bütün olarak özünde barındıran hoşgörü sahibi birey yetiştirmek olduğunu ifade eder.

Çokkültürlü eğitimin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akt. Polat, 2009, s.157).

- Akademik başarıyı artırmak (Dunn, 1997)
- Bireylerde önyargılara ilişkin eleştirel düşünebilmeyi sağlamak (Hohensee, Bisson, Derman-Sparks, 1992)
- Bireyleri kendine güvenen bir kimlik ile yapılandırmak, (Hohensee ve diğerleri, 1992)
- Farklı gruplar arasında iletişimi geliştirmek (Gay, 1994; Bohn ve Sleeter, 2000).
- Bireylerin farklılıkları olan başka bireylerle rahat, empatik bir etkileşim kurmalarını sağlamak, (Hohensee ve diğerleri, 1992)
- Bireylerin kendi değer ve tutumlarını açıklamasına fırsat vererek, saygı ve hoşgörüyü artırmak (Gay, 1994)
- Bireylerin, öz benlik ve özgüvenlerini geliştirerek bireylerin kendisiyle barışık olmasını sağlamak (Gay, 1994)
- Çokkültürlü bir ortamda uyum içinde yaşamayı öğretmek (Coşkun, 2006)
- Kültürel farkındalık sağlayarak, önyargıları kırmak (Dunn, 1997)
- Kültürel okuryazarlık becerisini geliştirmek (Gay, 1994)
- Okulda çoğulculuğu, eşitliği sağlamak (Bohn ve Sleeter, 2000).
- Okulda eleştirel düşünce ortamını sağlamak (Bohn ve Sleeter, 2000).
- Önyargıların, ayrımcılıkların olduğu yerlerde bireylere bunlarla mücadele etme kabiliyeti kazandırmak (Hohensee ve diğerleri, 1992).
- Temel beceri ve yeteneklerin paylaşımında işbirliği sağlamak (Gay, 1994)

Buradan hareketle çokkültürlü eğitimin amaçlarına ulaşması için eğitimin her basamağının ve tüm paydaşlarının çokkültürlü eğitim politikası doğrultusunda yeniden organize edilmesi gerektiği söylenebilir. Eğitim programları farklılıkların kendini bulacağı ve bütün farklılıklara eşit mesafede değer verir nitelikte ve eğitim ortamı bütün kültürlerden özellikler bulundurabilmelidir. Merkezi sistemle geliştirilen programlar bölgesel kültür ve yaşam tarzı farklılıklarından dolayı bazı etkinliklerin uygulanmasında sıkıntılara neden olmaktadır (Altındağ, 2010). Buradan hareketle eğitim programlarının geliştirilme sürecinde yerel birimlerin daha fazla müdahil olabileceği imkânlar yaratılmasının eğitimin kalitesinin ve işlevselliğinin artmasına neden olacağı söylenebilir.

Çokkültürlü Öğretmen

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 43. Maddesine göre öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir uzmanlık mesleğidir. Eğitimin en önemli bileşenlerinden biri kuşkusuz öğretmendir.

Öğretmen, eğitimin amaçlarına ulaşabilmesinin de en önemli faktörlerindedir. Çokkültürlü eğitim sisteminde de eğitimin amacına ulaşması için öğretmenin çokkültürlü eğitimin temel felsefesine uygun yeterliklere sahip olması birçok çalışmada ortaya konmuştur. Spiecker ve Steutel'e (2001) göre, 21. yüzyıl öğretmeninde bulunması gereken niteliklerin çokkültürlülük algısına ve öğretmenin farklı yaşam şekillerine hoşgörü-tolerans-esneklik, diğer bir yurttaşın eşit haklara sahip olduğuna saygılı olma, ayrımcılığa karşı güçlü bir duruş vb. demokratik tutumlara sahip olmasıdır (Akt. Tutkun ve Aksoyalp, 2010). Öğretmenlerin, öğrencilerin farklı din, dil, ırk, cinsiyet, coğrafi bölge, deneyim, cinsel yönelim, beklenti, politik görüşlere sahip olabileceklerini bilerek öğretmenlik yapmaları büyük önem taşımaktadır (Çoban, Karaman ve Doğan, 2010). Cluster (2008) öğretmenin sahip olması gereken nitelikler arasında, çokkültürlü bir ortamda çalışabilme anlayışı ve farklılığa saygıyı ve heterojen sınıflarda ders verebilmeyi saymaktadır (Akt. Kilimci,2011). İyi bir öğretmende olması gereken özelliklerden biri de farklı inanç, görüş ve gruplara saygılı ve uzlaştırıcı olmaktır (Çelikten, Şanal ve Yeni,2005). Ural (2011) öğretmen eğitime yönelik geliştirdiği üç aşamalı eğitim modelinde birinci aşamadaki dersler arasında çokkültürlülük dersine yer vermiştir. AB eğitim politikalarında öğretmen yetiştirme programları, kültürel geçmiş, etnik yapı, cinsiyet gibi unsurlarda ayırım gözetmeksizin her öğrenci için onu geleceğe hazırlamak adına profesyonelce bir eğitim sunan öğretmen adayları yetiştirmeyi hedef edinmiştir (Karlı ve Güven, 2011).

“Çokkültürlü eğitimin öncü ülkelerinden İsveç'te öğretmen adaylarından öğrencilerinin etnik arka planları, cinsiyetleri, toplumsal cinsiyetleri ve zaman zaman fiziksel özellikleriyle şekillenen bireylerin kişiliklerine saygı duymak ve bu kişilikleri geliştirmeleri beklenmektedir” (Rabo 2011,s. 25-46). Amerika'daki bazı üniversiteler ise öğrencilerinin çokkültürlü eğitimle ilgili en az bir ders almalarını istemektedirler (Diaz, 1994;Akt. Demir,2012,). Çoban, Karaman ve Doğan (2010) yaptıkları çalışmada

ABD Öğretmen Eğitimi Ulusal Akreditasyon Komisyonu (National Council for Accreditation for Teacher Education (NCATE), 2002) öğretmen adaylarının gelişiminde kültüre duyarlı olarak yetiştirilmelerinin önemini vurgulamakta ve kültürel çeşitliliği, etnik köken, ırk, sosyoekonomik düzey, cinsiyet, engellilik, dil, din, cinsel yönelim ve coğrafi bölgeye bağlı olarak birey ya da gruplar arasındaki farklılıklar olarak tanımlamaktadır (s.127).

NCATE, “Farklı Öğrencilerle Çalışma Deneyimleri”ni öğretmen eğitimindeki altı temel standarttan biri olarak kabul etmektedir (Professional Standards, 2008; Akt. Başbay ve Bektaş, 2009, s.35). Rao (2005), çokkültürlü bir sınıf ortamının yaratılabilmesi için üç aşamalı bir “öğretmen eğitimi” modeli önermiştir. Öğretmen eğitiminin son sınıfında uygulanabileceği belirtilen modeldeki aşamalar; a) ders kapsamında çokkültürlü öğretmen eğitimi dersi verilmesi, b) ders kapsamında öğretmen adaylarına uygulama yaptırılması ve c) bir yıllık veya dönemlik olarak çokkültürlü ortamlarda alan uygulaması yaptırılması şeklinde belirtmiştir.

Villegas ve Lucas (2002) kültüre duyarlı öğretmenlerin sahip olması gereken altı özellik tanımlamışlardır (Akt. Başbay ve Bektaş, 2009). Bu özellikler:

- Sosyo-kültürel açıdan bilinçli olmak, yani gerçeği algılamamanın birçok farklı yönü olduğunu ve bu yönlerin bireylerin sosyal ortamlarından etkilendiğinin farkında olmak,
- Tüm öğrencilerdeki öğrenme kaynaklarını görebilmek, farklılıkları üstesinden gelinmesi gereken problemler olarak görmemek,
- Okulların tüm öğrencilere eğitimsel zenginlik ve çeşitlilik sağlama işlevinde kendi sorumluluğunun farkında olmak,
- Öğrencilerin bilgileri nasıl yapılandırdığını anlamak ve öğrenenlerin bilgiyi yapılandırmasına destek olmak,
- Öğrencilerinin yaşamları hakkında bilgi sahibi olmak,
- Öğrencilerin yaşamları hakkında edindiği bilgilerle öğretimi yeniden tasarlamak olarak ifade edilmektedir (s.38)

Çokkültürlü eğitimin amacına ulaşması için öğretmenlerin ise belli başlı yeterliklere sahip olması gerekmektedir.

Sinagatullin (2003) (Akt. Başbay, Kağnıcı ve Sarsar, 2013) öğretmenlerin çokkültürlü yeterlikleri üzerinde yapılan çalışmalarda tutum, bilgi ve beceri olarak üç boyut üzerinde durulmaktadır.

Bunlar içinde *tutum*; farklılıklara olumlu yönde yaklaşmak, okul reform hareketlerinin önemini anlamak, çokkültürlü ve küresel bakış açısını genişletmeye çalışmak şeklinde betimlenmektedir. *Bilgi boyutu ise*; etnik, ulusal ve küresel değerler hakkında bilgi, farklılığın görünümü ve etrafındaki konular hakkında bilgi, öğrencilerin öğrenme stilleri hakkında bilgi (sosyal, dinsel, akademik, psikolojik gibi) ve geleneksel halk eğitimi bilgisi olarak ele alınmaktadır. *Beceri boyutunda*, öğrencilerin ulusal ve küresel değerlere yönelik tutumunu olumlu yönde geliştirmek, farklı kültürleri kabullenici olmayı öğretmek, insan farklılıklarındaki değişim ve artışı kabullenici olmayı öğretmek, öğrencilere alternatif sağlık ve yaşam koşulları içerisinde bulunan çocuklara yönelik empatik ve sevecen tutum kazandırmak, karşı cinse yönelik destekleyici tutum geliştirmek, çokkültürlü program geliştirmek, öğrenende bilginin yapılandırılmasını sağlamak, öğrenci sosyalizasyonunu sağlamak şeklinde ifade edilmektedir (s.50).

Türkiye ve dünyadaki öğretmen eğitimi, çokkültürlülük bağlamında değerlendirildiğinde Türkiye’de bu yönden ciddi bir eksiklik olduğu görülmektedir. Birçok kültürü bir arada bulunduran ülkelerden biri olan Türkiye’de öğretmen eğitiminde çokkültürlülük bağlamında bir eğitim veya dersin olmaması önemli bir eksiklik olarak görülebilir.

Türkiye’de her yıl binlerce öğretmen atanmakta ve genellikle ilk atama yerlerinde farklı kültürlerle buluşmaktadırlar. Özellikle bireylerin egemen bir kültürle yetiştirildiği ve eğitildiği ülkemizde toplumu yeniden yapılandıracak öğretmenlerin farklılıklara ilişkin tutumları ve bu yöndeki eğilimleri son derece önemlidir. Çokkültürlü bir toplum olan ülkemizde öğretmen eğitiminde bu özellik göz ardı edilmektedir. Öğretmenlerin çokkültürlü bir eğitim ortamında hangi yeterliklere sahip

olması gerektiği ve mevcut durumda görev yapan öğretmenlerin ne kadar yeterli olduğu ile ilgili çalışmalar sınırlıdır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

“Çok kültürlü eğitim programları ABD, Kanada, Avustralya, Almanya, İngiltere gibi çok uluslu ve çok kültürlü ülkelerde okul öncesi sınıflardan başlayarak uygulamaya konulmaktadır” (Güven, 2005, Akt. Cırık,2008,s.31). Ülkemizde ise henüz bu alanda atılmış ciddi bir adım bulunmamaktadır. “Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin bir parçası olarak son dönemde yapılan düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleneksel statükocu yaklaşımında bazı değişiklikler yaratmışsa da, söz konusu düzenlemeler çokkültürlü bir toplum anlayışını var edebilmek açısından yetersiz kalmıştır” (Ünal,2004,s. 150).

Çokkültürlü eğitimin üzerinde en çok durduğu konulardan biri de elbette ki öğretmen eğitimidir. Çokkültürlü bir toplumda öğretmenin çokkültürlü yeterliklere sahip olması gerekir. Bu amaçla çokkültürlülük politikalarının uygulandığı veya eğitim sistemi gelişmiş ülkelerde çokkültürlü farkındalık, bilgi ve beceri öğretme olması gereken nitelikler arasında sayılmaktadır.

Çokkültürlü öğretmen, “çokkültürlü öğretmen eğitimi” ile ancak mümkün olmaktadır. AB eğitim politikalarında ve ABD’de öğretmen eğitiminde çokkültürlülük önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşın bünyesinde birçok farklı etnik, dini, mezhep vb farklılığı barındıran Türkiye’de öğretmen eğitiminde çokkültürlü eğitimden bahsetmek pek de mümkün değildir. Ne hizmet öncesinde ne de hizmet içi eğitimde çok kültürlü eğitim ve öğretmen yeterliklerine ilişkin ders, seminer veya herhangi yeterli bir program bulunduğunu söylemek oldukça güçtür.

Son yıllarda eğitim alanında çokkültürlülük ile ilgili çalışmaların sayısı artmakla beraber yetersiz olduğu düşünülmektedir. Çalışmalar, daha çok durum tespiti, ölçek geliştirme, ölçek uyarlama, öğretim elemanı ve öğretmen adaylarının çokkültürlü yeterliklerini ölçmeye yöneliktir. Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda genel olarak öğretmen adaylarının (Coşkun,2012; Demir ve Başarır,2013; Çoban, Karaman ve Doğan,2010; Yavuz ve Anıl,2010; Polat 2009), öğretmenlerin (Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009) ve öğretim elemanlarının (Başbay, Kağnıcı ve Sarsar,2013); Demir (2012) çok kültürlülüğe ilişkin olumlu görüş ve tutumlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların aksine Esen (2009), öğretmenlerin Türkiye’nin bir mozaik olduğuna inandığını ancak bölünme endişelerinin olduğunu, öğretmen arkadaşlarının farklılığa ön yargılı olduğunu ancak kendisinin önyargılı olmadığını düşündüklerini ortaya koymuştur. Karaçam ve Koca (2012), öğretmen adaylarının yeterli düzeyde bilgiye ve farkındalığa sahip olmadıklarını ve bazı kimlikler hakkında olumsuz görüşleri olduğu sonucuna varmıştır. Demirçelik (2012) ve Esen (2009) öğretmenlerin bu konuda eğitim almayı istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Cinsiyet bağlamında ise kadınların erkeklere göre daha olumlu tutumlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Başbay, Kağnıcı ve Sarsar,2013;Demir ve Başarır,2013). Genel olarak çokkültürlülüğe ilişkin olumlu sonuçların elde edilmesi umut verici bir durum olmakla beraber sonuçların

“çokkültürlülük” kavramının algılayışıyla alakalı olduğu düşünülmektedir. Zira olumlu sonuçların alındığı çalışmaların nicel çalışmalar, olumsuz sonuçların alındığı çalışmaların ise nitel çalışmalar olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Nitel çalışmalarda görüşmeler sırasında soruların daha net ve anlaşılır sorulduğu, derinlemesine araştırma yapıldığı dikkate alınırsa katılımcıların aslında daha gerçeğe yakın bilgiler verdikleri düşünülmektedir. Esen (2009) ve Karaçam ve Koca'nın (2012) yaptıkları çalışmalar nitel çalışmalar olup her ikisinde de olumsuz sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte Demirçelik'in (2012) yaptığı nitel çalışmada öğretmenlerin, öğrencilerinin farklı kültürlerden gelmesinin kendilerine daha fazla yordugunu, öğretmen ve idarecilerin bu konuda uzman ekipten eğitim alma ihtiyacı hissetmeleri ile Esen'in (2009) öğretmenlerin kendilerini yetersiz görüp hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduklarını sonucuna ulaşması nitel çalışmalarda daha farklı sonuçların çıktığını göstermektedir. Ayrıca olumsuz sonuçların çıktığı üç çalışmada görev yapmakta olan öğretmenlerle yapılmıştır. Ancak, görev yapmakta olan öğretmenlerin yeterlikleri ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumun, öğretmenlerin çokkültürlü yeterlikleri hakkında fikir sahibi olma ve çokkültürlü öğretmen eğitimi modelleri geliştirmenin önünde engel oluşturabileceği varsayılabilir.

Hizmet içi ve hizmet öncesinde çok kültürlülüğe ilişkin programların olmayışı bilgi eksikliğinin de kaynağını oluşturmaktadır. Bu amaçla çok kültürlü eğitim ve öğretmen görüşleri ile ilgili yapılacak deneysel çalışmalar alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Her yıl binlerce öğretmenin atandığı ve birçoğunun kendi kültüründen farklı bölgelerde görev yaptığı düşünüldüğünde, çokkültürlü temelli bir öğretmen eğitim sisteminin önemi daha net ortaya çıkmaktadır. Çokkültürlü Türkiye toplumuna uygun bir eğitim sistemi ve öğretmen eğitim modeli geliştirmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut durumda görev yapan öğretmenlerin çokkültürlülük yeterlikleri araştırılarak var olan eksikliklerin hizmet içi eğitimlerle giderilmesi yoluna gidilebilir. Öğretmenlerin çokkültürlü yeterliklerine etki eden faktörlerin araştırılması öğretmen eğitim programlarının düzenlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öğretmen eğitim programlarına yönelik ders ve model geliştirme çalışmaları öğretmen eğitiminin kalitesini arttırabilir. Çokkültürlü yeterliklere sahip öğretmenlerin, karşılaşacağı farklılıklar karşısında daha özgüvenli ve donamlı olacağı bunun da özellikle öğretmenliğin ilk yıllarında öğretmeni birçok alanda rahatlatacağı düşünülmektedir. Tek tipte eğitimi sağlayan bir yapıya geçilmesiyle özellikle dil, din, mezhep, cinsiyet ayrımcılığı, cinsel yönelim vb konularda farklılıkları kabul ve anlamaya yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi daha güvenli ve özgür bir eğitim ortamının sağlanmasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye'ye özgü çokkültürlü yeterlik standartlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması Türkiye'de yapılan araştırmalar için kaynak oluşturacak olup yurtdışında yapılan çalışmalarla ortaya çıkan yapı farklılıklarının da önüne geçilmiş olacaktır.

Makalenin Bilimdeki Konumu

Eğitim Bilimleri / Eğitim Programı ve Öğretimi ABD

Makalenin Bilimdeki Özgünlüğü ve Yeri

Bu araştırma, birçok farklılığı bünyesinde barındıran Türkiye’de öğretmen yeterliklerini ve öğretmen eğitimini çokkültürlülük bağlamında ele aldığından mevcut durumun tespiti ve ileriki çalışmalara kaynak oluşturacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye’de çok kültürlülük bağlamında öğretmen yeterlikleri ile ilgili yapılmış çalışmalardan elde edilen sonuçların değerlendirmesi ve bu sonuçlar üzerinden önerilerin getirilmiş olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Altınbaş, D. (2006). Avrupa ve Çokkültürlülük: Fransa örneği. *Stratejik analiz*, 78: s.52-61 [Online]: <http://www.asam.org.tr/tr/yazidosyagoster.asp?ID=152> adresinden 14 Şubat 2008 tarihinde indirilmiştir.
- Altındağ, M. (2010). *Kore Eğitim Sistemi*. Ö. Demirel (Editör). *Gelecek İçin Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi, s. 37-64
- APA (2002). Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists. 20 Ağustos 2012 tarihinde <http://www.apa.org/pi/multiculturalguidelines/homepage.html> adresinden alınmıştır.
- Banks, J. A., Coockson, P., Gay. G., Hawley, W. D., Irvine, J. J., Nieto, S., Schofield, J. W., ve Stephan, W. G. (2001). *Diversity within Unity: Essential Principles for Teaching and Learning in a Multicultural Society*. Washington: Center for Multicultural Education, University of Washington.
- Başbay, A., Kağnıcı, Y., Sarsar, F. (2013). Eğitim Fakültelerinde Görev Yapmakta Olan Öğretim Elemanlarının Çokkültürlü Yeterlik Algılarının İncelenmesi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(3), s.47-60.
- Başbay, A., Bektaş, Y. (2009). Çokkültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34, s.30-43.
- Bennett, C. (2001). Genres of research in multicultural education. *Review of Educational Research*, 71(2), s.171-217.
- Bohn, A.P., Sleeter, C.E. (2000). Multicultural education and the standards movement: A report from the field. *Phi Delta Kappan*, 82(2), s.156-161. 25 Ekim 2006 tarihinde ProQuest veritabanından alınmıştır.

- Canatan, K. (2002). Hollanda’da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürcü Söylemin Analizi. *Avrupa Günlüğü*, 2,s.317-332.
- Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*. 2(6), s.80-97
- Cırık,İ. (2008). Çokkültürlü Eğitim ve Yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 34, s.27-40
- Coşkun, M.K. (2012). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime Yönelik Tutumları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 34,s.33-44
- Coşkun, H. (2006). *Türkiye’de Kültürlerarası Eğitim*. M. Hesapçıoğlu & A. Durmuş (Eds.), Türkiye’de eğitim bilimleri: Bir bilânço denemesi, s.276-296. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü. *U.Ü.Fen-Edb Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*. 15, s.319-332
- Çelikten, M., Şanal, M., Yeni, Ö.Y. (2005). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19 , s.207-237
- Çoban, S., Karaman, G.S., Doğan,T. (2010). Öğretmen Adaylarının kültürel Farklılıklara Yönelik Bakış Açılarının Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, Sayı:1, s.125-131
- Demir, S. (2012). Çokkültürlü Eğitimin Erciyes Üniversitesi Öğretim Elemanları İçin Önem Derecesi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*,7(4),s.1454-1475.
- Demir,S., Başarır, F. (2013). Çokkültürlü Eğitim Çerçevesinde Öğretmen Adaylarının Öz-Yeterlilik Algılarının İncelenmesi. *International Journal of Social Science*. 6 (1), s.609-641
- Demirçelik, E. (2012). *Çokkültürlü Ortaöğretim Okulu Yönetici ve Öğretmenlerinin Yönetim Sürecinde Karşılaştığı Güçlüklerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. YÖK Tez No: 323456
- Diaz, C.F. (1994). “Dimensions of Multicultural Education: Implications for Higher Education”. *Phi Kappa Phi Journal*, 74 (1), s. 9-13. 18 Temmuz 2012 tarihinde ERIC veri tabanından edinilmiştir.

- Duun, R. (1997). The goals and track record of multicultural education. *Educational Leadership*,54(7), s.74-77.
- Ergil,D. (1995a). Çokkültürlülük,Türkiye ve Yeni Dünya Düzeni. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*. 50(1), s.201-208
- Ergil, D. (1995b). Çokkültürlülük ve Çok Dillilik. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*.50 (3), s.159-165
- Erkal, M. (2005). *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Esen, H. (2009).*An Analysis of Public Primary School Teachers' Dealing with Difference in the Absence of a Multicultural Education Policy in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Tez No:257102 www.tez.yok.gov.tr
- Fay, B.(2001). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*. (Çev: İsmail Türkmen) . İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Fırat, Ş.B.(2010). Burada Benden Bir Şey Yok Mu Öğretmenim? Eğitim Sürecinde Kimlik, Çatışma ve Barışa Dair Algı Ve deneyimler. Toplumsal Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi Alan Araştırması Özet Raporu. Türk Tarih Vakfı.
- Gay, G. (1994). A synthesis of scholarship in multicultural education. <http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/educatrs/leadrshp/le0gay.htm> adresinden 17 Haziran 2009 tarihinde alınmıştır.
- Gezi, K. (1981). Issues in Multicultural Education. *ERO: Educational Research Quarterly*, 6, s.1-14.
- Gutmann, A.(2010). *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*.(Hazırlayan: Amy Gutmann). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Habermas, J.(2002). *Öteki olmak, Ötekiyle Yaşamak-Siyaset Kuramı Yazıları*. (Çev: İlknur Aka) . İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Hidalgo, F., Châvez Châvez, R., Ve Ramage, J. (1996). *Multicultural Education: Landscape for Reform in the Twenty-First Century*. Handbook of Teacher Education, John Sikula (senior ed.). New York: Macmillan
- Hohensee, B. J., Derman-Sparks. L. (1992). Implementing an Anti-Bias Curriculum in Early Childhood Classrooms. ERIC Digest. 17 Aralık 2004, ERIC Database

- Karlı, M.D., Güven, S. (2011). *Öğretmen Yetiştirme Politikaları*. S.A. Kilimci (Editör). Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme. Ankara: Pegem Akademi, s.53-83
- Kaya, İ. (2007). Azınlıklar, Çokkültürlülük ve Mardin. *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, s. 44-55
- Kilimci, A.S. (2011). *Türkiye’de Öğretmen Olmak*. S.A. Kilimci (Editör). *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme*. Ankara: Pegem Akademi, s.117-136
- Karaçam, M.Ş., Koca, C. (2012). Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük Farkındalıkları. *Spor Bilimleri Dergisi*. 23 (3), s.89–103
- Konda (2006). *Biz Kimiz?, Toplumsal Yapı Araştırması*. Konda Araştırma ve Danışmanlık. http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf internet adresinden 29.04.2013 tarihinde erişilmiştir.
- Kostova, S.Ç. (2005), Çokkültürlü Eğitim: Bulgaristan Örneği “İnterkulturno Vazpitanie”. Editör: Prof. Dr. Lyuben Dimitrov, Teoriya na Vazpitaniето, İzdatelstvo “Veda Slovena - JG”, Sofiya, 2005, s. 389-42
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (Çev: Abdullah Yılmaz). İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Mahçupyan, E. (1999). *Yönetemeyen cumhuriyet*. (1. Basım ed.). İstanbul: Patika.
- Munley, P. H., Duncan, L. E., McDonnell, K. A., & Sauer, E. M. (2004). Counseling psychology in the United States of America. *Counseling Psychology Quarterly*, 17, s.247-271.
- Nohl, A. (2009). *Kültürler arası Pedagoji*. (Çev: R. Nazlı Somel). İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 7(1), s. 55-69.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*. (Çev: Bilge Tanrıseven). Ankara. Phoenix Yayınevi.
- Parker, C. W. (2002). *Education for democracy*. Connecticut: Information Age Publishing.

- Polat, S.(2009). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime Yönelik Kişilik Özellikleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2009, 1 (1),s. 154-164.
- Professional Standards for the Accreditation of Teacher Preparation Institutions, (2008). Experiences working with diverse students. [Online]: Retrieved on 10-April-2008, at URL:<http://www.ncate.org>.
- Rabo, A. (2011). *İsveçte Öğretmen Eğitimini Yeniden Düzenlemek: “Çeşitlilik” Paradoksları*. M.Carlson, A.Rabo,F. Gök (Editörler). *Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.25-46
- Sinagatullin,I. M. (2003). *Constructing Multicultural Education in a Diverse Society*, London: *The Scarecrow Press, Inc.*
- Spiecker, B., Steutel, J. (2001). “Multiculturalism, pillarization and liberal civic education in the Netherlands. *International Journal of Educational Research*, 35, s.293-304.
- Tiedt, P. L., Tiedt, I. M. (2005). *Multicultural Teaching: A Handbook of Activities, Information and Resources*. (2nd ed.). Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. *Journal of İstanbul Kültür University*. /1 , s.75-87
- Tutkun, Ö.F., Aksoyalp,Y. (2010). 21. Yüzyılda Öğretmen Yetiştirme Eğitim Programının Boyutları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 24 , s.361-370
- Ural, A. (2011).*Öğretmenlik Eğitime İlişkin Bir Model Önerisi*. S.A. Kilimci (Editör).Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme. Ankara. Pegem Akademi,
- Ünal,I.(2004).*Eğitim-Sen 4. Demokratik Eğitim Kurultayı - Çokdilli, çokkültürlü Toplumlarda Eğitim*. Komisyon Raporu, s. 144-148
- Ünlü, İ., Örtten, H. (2013). Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitime Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2013): s.287-302
- Vatandaş, C. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çokkültürlülük*. İstanbul. Değişim Yayınları.
- Villages, A. M., Lucas, T. (2002). Preparing culturally responsive teachers: Rethinking the curriculum. *Journal of Teacher Education*, 53, s.20-32.

- Yakışır, A.N. (2009). *Bir Modern Olgu Olarak Çokkültürlülük*. Yüksek Lisans Tezi Tez no: 09203018
- Yavuz, G., Anıl, D.(2010). Öğretmen adayları İçin Çokkültürlü Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. International Conference on New Trends in Education and Tehir Implicationas. 11-13 November,2010 Antalya, s. 1056-1062
- Yazıcı, S., Başol, G., Toprak, G. (2009). Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitim Tutumları: Bir Geçerlik Güvenirlilik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 37, s.229-242